

Проф. др Драган Никодијевић*
Факултет за културу и медије
Мегатренд универзитета
Београд

ШЕКСПИРОВ ГЛОУБ ТЕАТАР**

Сажетак: Текст је посвећен 450. годишњици рођења највећег драмског писца, Вилијама Шекспира. Тим поводом је ансамбл Глоуб театра из Лондона, чији је оснивач Шекспир, организовао двогодишњу светску турнеју са представом Хамлет која ће се окончати 2016. године, у години којој се обележава четврти век од Шекспирове смрти. Обележавање јубилеја је подстигло аутора да подсети на времена у којима је овај театар, упркос многим препрекама, ионајпре захваљујући Шекспиру, својом делатношћу дао печат новој епохи узлетима позоришног стваралаштва на европском простору.

Кључне речи: ПОЗОРИШТЕ, ДРАМА, ЈУБИЛЕЈ.

* Контакт: dnikodijevic@megatrend.edu.rs

** Рад је реализован у оквиру пројекта МНТР 47004.

Увод

Ове године, 23. априла, на Шекспиров рођендан, отпочела је светска турнеја интернационалног позоришног ансамбла под окриљем чувеног *Глоуб театра*. Ово позориште, чији је оснивач Шекспир, кренуло је на велику турнеју у трајању од две године са представом *Хамлеј*. Почетком турнеје је обележено 450 година од рођења Вилијама Шекспира, а крај турнеје ће означити 400 година од смрти великог писца. Током турнеје, назване *Globe to Globe*, ова најпопуларнија Шекспирова трагедија биће изведена у скоро свим земљама широм планете. Почеће са Европом, затим путује на Карипска острва, онда у Северну и Јужну Америку, даље низ западну обалу Африке до Аустралије, све до удаљених острва Тихог океана. Следе Индонезија, Јапан, Кина и Азија да би се након обиласка источне обале Африке вратила назад у Енглеску – тек 2016. године. Турнеја ће се, дакле, окончати 23. априла 2016. године у лондонском *Глоуб театру*, одакле је и кренула, и тада ће њеним извођењем бити обележена четири века од смрти великог писца и оснивача овог позоришта.

Наша публика је имала прилику да буде део ове светске турнеје и види оригинално тумачење *Хамлеја* у јуну месецу, на сцени Народног позоришта у Београду и у „Вили Станковић”, у Чортановцима, у организацији *Ишака арти центра*.

Овај велики јубилеј је прилика да се подсетимо епохе у којој је настало Шекспирово драмско дело које је своја прва извођења имало на сцени *Глоуб театра*.

1. Шекспирово дело – поновни узлет драмског стваралаштва

Шекспир (*Shakespeare William*, 1564-1616), енглески драмски песник, према општем уверењу је највећи драмски стваралац у светској историји књижевности. То потврђује и чињеница да се датум Шекспировог рођења, 23. април, обележава као Светски дан књиге

Осим писањем бавио се глумом и позоришним организовањем у својству сувласника односно акционара *Глоуб театра*.

Врста драмског стваралаштва које је плод Шекспировог рада назива се *елизабетанска драма* а позориште тог времена *елизабетанско позориште*, по краљици *Елизабети I*, чија је владавина оставила снажан печат у енглеској историји. Шекспир је створио многа драмска дела која се и данас изводе на свим светским сценама, уз популарност можда и већу од оне коју су имали у време свог настајања и првобитних извођења. Напротив средњовековних драматизација које су подразумевале стере-

отипне ликове, Шекспир у своје драме уводи ликове „чувених личности које су починиле разне злочине свесно излазећи из оквира тих система... У том мноштву срећемо грамзиве краљеве-освајаче попут Тамерлана, слабе, дегенерисане краљеве попут Едварда II, Ричарда II, Џона, Хенрија IV, Хенрија VI, који се бојажљиво заклањају иза врховне власти коју више не умеју да бране...” (Дивињо, 1978: 258-259) Шекспирово драмско казивање представља „неублажено и савршено приказивање живота онаквог какав јесте, са свим својим свирепостима, гадостима и нискостима, са свим својим узвишеним и животињским нагонима – свега оног што куља из људске природе приказане стилем који је час обичан до баналности, час поетичан до лиризма, а увек независан од било каквих правила, неповезан, неумерен али неупоредиво снажан, стилем који је крик ватрене и уздрхтале страсти и који је кадар да њоме испуни душу”. (Ibid.)

Број Шекспирових драма, које се у највећем броју играју и на савременим позоришним сценама широм света, је ипозантан:

- *Хенри VI*, други и трећи део, 1590-1,
- *Хенри VI*, први део, 1591-2,
- *Ричард III* и *Комедија забуна*, 1592-3,
- *Тит Андроник* и *Укроћена торовад*, 1593-4,
- *Два тосјодина из Вероне*, *Узалудни љубавни шруг* и *Ромео и Јулија*, 1594-5,
- *Ричард II* и *Сан летње ноћи*, 1595-6,
- *Краљ Џон* и *Млешачки шриваи*, 1596-7,
- *Хенри IV*, први и други део, 1597-8,
- *Многио вике ни око чеја* и *Хенри V*, 1598-9,
- *Јулије Цезар*, *Како вам грајо*, *Бојојављенска ноћ*, 1599-1600
- *Хамлеј* и *Веселе жене вингзорске*, 1600-1,
- *Троил* и *Кресига*, 1601-2,
- *Све је добро што се добро сврши*, 1602-3,
- *Мера за меру* и *Ошело*, 1604-5,
- *Краљ Лир* и *Макбет*, 1605-6,
- *Антионије* и *Клеопатра*, 1606-7,
- *Кориолан* и *Тимон Ашињанин*, 1607-8,
- *Перикле*, 1608-9,
- *Симбелин*, 1609-10,
- *Зимска бајка*, 1610-11,
- *Бура*, 1611-12,
- *Хенри VIII*, 1612-13.

Прва едиција његових сабраних дела штампана је у Лондону већ 1623. године. Сва Шекспирова делу су преведена на српски језик и као сабрана дела први пут објављена 1963. године (Култура, Београд).

2. Позоришта елизабетанске епохе

Шекспирово доба није чувено само по поновном узлету драмског стваралаштва, након вишевековног затишја изазваног доминацијом црквене организације и њеним негативним односом према позоришту. То је и време обнове такозваног народног позоришта, позоришног организовања и снажења позоришног живота у целости. Реч је о стицају различитих повољних околности „чијим се комбинацијама и узајамним деловањем дошло до почетка модерног доба у позоришту”. (Харвуд, 1998: 126) Иако се на игре бројних путујућих дружина међу пуританским делом становништва Енглеске гледало и даље са осудом, као на појаву која „шири неморал”, ипак, у повољној економској и политичкој клими владавине *Елизабете I*, број оних који су у позоришту налазили задовољство и забаву био је у сталном порасту – „Виши сталеж је био пријатељ позоришта из два разлога: зато што је волео ту врсту разоноде, и зато што је сматрао да драма, ако се над њом врши надзор, може бити корисно средство за вршење утицаја на народ. Најнижи сталеж и један део средњег сталежа, волео је позориште и због уметничких уживања и због јаких сензација”. (Поповић, 1953: 10) Нарочито огорчени непријатељи позоришта били су представници лондонске општинске управе па и сам енглески Парламент који је 1572. године изгласао Закон по којем се путујућим глумцима могло судити као „хуљама и скитницама и дрским просјацима”, уколико не уживају покровитељство неког племића – „оправдано су страховали да ће велика окупљања људи привући лопове и проститутке и да ће убрзати ширење инфекције за време куге” (Велс, 2010: 27)

Спретност људи који су били привржени позоришној уметности и тада је, као по ко зна који пут током историје позоришта, умела да се суочи са неразумевањем средине и знађе решења која ће омогућити живот и трајање позоришта. Њихова довитљивост се огледа у томе што су своју делатност изместили ван надлежности лондонске општинске управе – изван лондонских градских зидина. Тако је 1576. године, у Шордичу, на закупљеном земљишту, група позоришних посленика предвођених *Џејмсом Бербицом* изградила прво ”народно позориште”, назвавши га једноставно – „Позориште” (*The Theatre*). Ово наравно није било прво енглеско позориште јер су у самом Лондону, унутар варошких зидина, са друге стране Темзе, постојала четири позоришта намењена „отменијем свету” (попут наткровљеног *Blackfriars Theatre*) – „разлика између ’народних’ позоришта и оних за отменију публику била је у удобности и цени” (Поповић, 1953: 12) и, свакако, броју гледалаца који су могли да приме. Позоришта типа блекфрајрс су примала око 300 а народна и преко 3000 гледалаца. Годину дана касније, такође изван лондонских зидина у Шор-

дичу, подигнуто је и друго позориште по имену „Завеса” (*The Curtain*). Убрзо иза тога је никло још седам позоришних грађевина, међу којима и позориште „Лабуд” (*The Swan Theatre*). Занимљиво је поменути да Париз у то време има само једно позориште – *Hotel de Bourgogne*.

Пре изградње ових стационарних позоришта, најчешћи облик позоришног организовања биле су *позоришне трупe* – „Кад нису биле у послене у дворцима својих заштитника племића, стотину и више дружина које су око 1550. развиле делатност у Енглеској приређивало је представе пред гледаоцима који су плаћали улазнице, у двориштима гостионица, у Лондону и у другим малим и великим градовима”. (Молинари, 1982: 209)

Народ који се до јуче забављао гледајући путујуће дружине по крчмама и трговима или окрутне борбе паса и медведа, наједном је показао велико интересовања за суптилније садржаје који су приказивани у новоизграђеним позориштима. Ансамбли ових позоришта формирани су од чланова оних позоришних трупа које су већ стекле реноме, а то су биле трупе под покровитељством угледнијег дела племства.

3. Глоуб театар – позориште драмског писца

Име *Вилијама Шекспира*, најпре као глумца, помиње се већ у вези са радом једне од позоришних трупа коју је издржавао ерл од Ланчестера. Шекспир ће касније постати и члан Бербицовог „Позоришта”, али се његово стваралаштво дефинитивно везује за делатност позоришта *Глоуб* (*The Globe Theatre*) изграђеног 1599. године од материјала порушеног првог театра „Позориште” – „План тог узорног здања није ни замислио ни нацртао неки градитељ, већ један глумац, пошто је сасвим природно осетио потребу да преслика просторне услове у којима је дотад радио. Његов план представља спој структура дворишта крчми и арена у којима су се одржавале борбе бикова, а који су били једина места изричито намењена приређивању представа”. (Молинари, 1982: 209) Ово позориште, захваљујући покровитељству краља Џејмса, од 1603. године (након смрти Елизабете I) носи назив *Краљева лумачка дружина Глоуб*. Као чланови Краљеве глумачке дружине, Шекспир и остали чланови су у свечаним приликама, као што је, рецимо, било крунисање краља Џејмса, носили краљевску ливреју са „скерлетноцрвеним тканинама дужине неколико метара”.

Сама позоришна зграда је била дрвена грађевина кружног облика („дрвено О”), пречника 25 а висине 13 метара са унутрашњим двориштем за највећи број гледалаца који су стајали – око 1200 који су плаћали 1 пени за улазницу. Мањем броју гледалаца стајале су на располагању галерије са клупама (по цени од 2 пенија) и „господске ложе”, разуме се по знат-

но вишим ценама улазнице (до 2,5 шилинга)¹. Зграда је имала три нивоа, ободни кров прекривен сламом, са малом колибом на врху која је служила за истицање заставе. Подигнута застава, која се видела преко Темзе из Лондона, означавала је извођење представе. Почетак представе је оглашавао трубач – „Многи су прелазили реку преко Лондонског моста, неки пешке, неки јашући, а неки у кочијама у пратњи својих слугу. Остали су долазили реком, помоћу бројних скела или чамцима”. (Велс, 2010: 39)

Улазнице, за које је највећи број гледалаца плаћао 1 пени, нису биле једини извор прихода позоришта. Будући да је позориште носило атрибут „краљевско” припадала му је и значајна финансијска подршка двора. И већина других позоришта је имала своје мецене – „Глумачке дружине добиле су материјалну помоћ и моралну заштиту двора и лордова, усвојивши њихова имена и одећу: 'King's Men', 'Admiral's Men', 'Lord Chamberlain's Men' то су биле главне дружине Шекспировог доба...”. (Молинари, 1982: 215)

Изглед Глоуб театра можемо поредити са изгледом свих осталих енглеских позоришта тог времена, што се може закључити и на основу његове недавно реконструисане грађевине. Чињеница је да је ово једно од најпознатијих позоришта кроз читаву историју, али се мора рећи да је оно то постало пре свега захваљујући околности да се његово постојање везује за највећег драмског писца у историји позоришта а не због тога што о њему можемо говорити као о организационом достигнућу у оквиру позоришне праксе. Но, ипак се не може пренебрећи чињеница да је Шекспирово драмско стваралаштво било у потпуности прилагођено како архитектури тог театра тако и начину његове организације и дневном извођењу представа на позорници без сценографије.

Драмска извођења овог позоришта почивала су на тексту који је морао премостити све сценске условности – „Леди Магбет која хода позорницом са упаљеном свећом по дану говори нам много више о мраку и ужасима ноћи неголи најбољи штимунг врсног дизајнера светла” (Н. Брадић). Исто тако, глумачка интерпретација драмских текстова у овом позоришту морала је бити прилагођена публикуму од неколико хиљада гледалаца. Шекспир то кроз Хамлетове речи поручује глумцима – „Говорите тај текст, молим вас, као што сам га ја вама изговорио – да, просто, клизи са језика. Јер ако будете извикивали као што то чине многи наши глумци, онда бих ја своје стихове исто тако лепо могао дати градском телалу да их он извикује. А немојте ни много тестерисати ваздух рукама – овако – већ све радите меким гестовима; јер у самој бујици, бури и, тако да кажем – вихору страсти, морате постићи уздржаност која ће ту емоцију да оплемени”. Дакле, све оно што је требало дочарати на сцени овог ели-

¹ У данашњем реновираном Глоубу цена улазнице за најскупуљу ложу износи до 1.450 фунти!

забетанског позоришта морало је бити постигнуто изговарањем драмског текста. Осим што су поклањали пажњу усавршавању свог гласа и дикције, од глумаца енглеских позоришта оног доба се очекивало да знају да играју, свирају и певају, као и да се одлично служе оружјем. Тврди се да је глумачко познавање витешких вештина понекад превазилазило и знање самих ритера.

Једновремено, позориште *Глоуб* се у сваком погледу намеће и као историјски јединствен модел архитектонизације, организовања и сценске презентације позоришне уметности. Основа грађевине *Глоуб шеатра* има облик који одаје утисак кружнице а заправо је многоугаона. Осим облика читаве грађевине која окружује и извођаче и публику, сцена овог театра није увучена већ дубоко залази у гледалиште – 9 метара је дубока и 13 метара широка а један метар уздигнута од тла. *Глоуб* је као и Епидиурус аутентично драмско глумиште... , „у *Глоуб шеатру* глумац је просторно врло близу гледаоцима: прва галерија је са обе стране око сцене удаљена само пар метара, а у партеру гледаоци стоје уз сам просценијум, тако да могу да осете дах глумца. Та близина намеће и врсту глумачке игре – ништа се не може сакрити, већ се мора урадити до краја, говорити пуним гласом, доживети драмску ситуацију целином свог бића. Будући да нема светлосних промена, сценографије, много реквизите и других помагала глумац мора бити, пре свега, концентрисан на партнера у дијалогу и на оно што треба да се догоди на сцени.... Природа драмских текстова писаних за елизабетанску сцену имала је у виду ове предности. За стварање драмске илузије нису коришћени физички предмети, сценски материјали којима се стварају слике већ поетска средства, акције јаким карактера, кулисе које су сликане речима. Говорило се много и брзо, темпераментно”. (Јевтовић, 1997: 27)

Шекспир је писао управо за позориште са таквим гледалиштем и сценом која дубоко залази у публику и у којој глумци тумаче своје улоге у њеном окружењу. Зато су драмско извођење и илузија овог позоришта почивале пре свега на тексту а мање на другим средствима којима се дочарава сценска илузија – „Много штошта у Шекспировој драми постаје схватљиво кад се узме у обзир позорница за коју је он писао” те, сходно томе, између осталог, „том сиромаштву позоришне сценарије имамо захвалити за мноштво дивних стихова у којима је Шекспир описивао оно што се не би могло непосредно видети на самој позорници”. (Поповић, 1953: 15) Драмски текстови, глумачка интерпретација и целокупно извођење представа били су прилагођени специфичној архитектонизацији позоришта – „Унутрашњи и задњи део позорнице био је покривен неком врстом балдахина... доле, у висини позорнице, налазио се зид на коме су била једна двојна врата кроз која су улазили глумци... На првом спрату налазио се проходни

балкон и на њему су са стране заузимали места виђени гледаоци, а средишњи део користили су глумци у одређеним сценама...На поду позорнице такође су се налазили поклопни отвори кроз које су неки волшебни ликови искрсавали одоздо, или су кроз њих изненада пропадали у понор". (Молинари, 1982: 211-212) Практично, у функцији догађања која ће се извести на сцени било је више елемената и простора од оних који се односе на саму позорницу – „Елементи од којих се састоји сцена у доба Елизабетине владавине јесу, како смо већ видели, позорница, балдахин, позадина покривена кровом, са двоја врата или једном завесом, фоаје скривен том завесом и проходни балкон на горњем спрату". (Молинари, 1982: 214)

Ниједно издање Шекспирових драма штампано за време његовог живота, као ни већина дела драмских писаца његовог доба, нема поделе на чинове, што нам говори да су дела извођена без паузе – „Гледаоци су, ако су хтели да једу или пију, радили то за време представе". (Велс, 2010: 57)

Због специфичне организације целокупног простора, сценског и оног намењеног публици, позориште *Глоуб* је предмет анализа и извор архитектонске инспирације бројних потоњих генерација позоришних посленика и њихових настојања да се опонашају нека решења.

Изузев богатих костима, сви други позоришни садржаји били су сведени на најмању могућу меру – сцена није имали ни завесу која је одваја од публике, без икакве или са скромном сценографијом, без светлосних ефеката (представе су извођене само преко дана, од 14 до 17 сати, при дневној светлости, јер позориште није имало кров), са оскудном реквизитом... ипак, уз различите звучне ефекте (звона, грмљавина, пуцњи топа, симулација ветра и звука морских таласа, певање птица, разни крици) и музичку пратњу (према неким изворима, извођење Шекспирових комада одвијало се уз музичку пратњу коју су компоновали велики композитори оног времена – *Томас Морли, Џон Дауланд, Роберт Џонсон*...). Као што је речено, целокупно позориште је свој успех заснивало на драмском тексту и глумачкој интерпретацији. Једноставно речено „Шекспирова сцена је имала 'речитост празнине' ". (Јевтовић, 1997: 28)

Управљање позориштима оног доба није био нимало једноставан посао – „Управљање глумачком дружином био је скуп посао, подложен непредвидивим опасностима као што су протести, лоше време и појава епидемије, нарочито куге, која је могла да затвори позориште на дуже време". (Велс, 2010: 67)

Улогу и одговорност менаџера позоришта, који је бринуо о свему, посебно о новчаном пословању, обично би преузимао један од деоничара позоришта којих је најчешће било осам до дванаест. Глумачки ансамбл је био малобројан јер су глумачке дружине радиле по систему сарадње и размене глумаца и тако што је један извођач играо више улога – „Нај-

већима је требало петнаест до двадесет сталних извођача. Иако неке од Шекспирових драма имају и по педесет улога са текстом, већину њих може да изведе група од петнаест људи, при чему многи глумци играју две или више улога". (Велс, 2010: 85)

Уз глумце, позориште је ангажовало и писце као и различито помоћно особље – чувари гардеробе, писари, музичари, реквизитери, вратари, „децу-помоћнике која би радила све, од чишћења позоришта, статирања у сценама гужве до качења плаката...". (Велс, 2010: 87) Глумци су, прецизним и строгим уговором, ангажовани за плату од 10 шилинга недељно – „то није била лоша плата у време када је један занатлија зарађивао мање од шилинга недељно". (Велс, 2010: 117)

То дакако говори и о поједностављеној организацији, о малом броју ангажованих људи² и скромним средствима која су потребна за реализацију представа у овом позоришту. Наравно, све уз само један услов: да имате једног Шекспира и његова дела на располагању! Да је то тако потврђује пример позоришта *The Swan Theatre*, које иако старије и сличне грађевинске конструкције Глоубу никада није досегло његову славу. И данашњи позоришни ствараоци, редитељи пре свега, тврде да се већина Шекспирових дела може изводити на готово празној сцени.

Шекспир је био и један од акционара овог позоришта и самим тим разумљиво заинтересован и за економију његовог пословања. Историјски извори бележе да је радећи у овом театру све до 1613. године, када је оно страдало у пожару (изазваном пуцњем топа на сцени током извођења Шекспировог комада *Хенри VIII*), Шекспир зарадио солидан иметак.

Некадашњи *The Globe Theatre*, изграђен 1599. године, у којем је Шекспир и сам глумио и у којем су настала и извођена његова многобројна дела, у новије доба је веродостојно реконструисан и од 1997. године поново активан; функционише као *Shakespeare's Globe Theatre*.

Иако се на обновљеној сцени повремено изводе Шекспирова дела (на различитим језицима у гостовању страних ансамбала), данас је ипак више реч о својеврсној пословно-туристичкој активности. Уз позоришне радионице и курсеве, клуб пријатеља Шекспира, посету изложби посвећеној Шекспиру (*Shakespeare's Globe Exhibition*) и његовој родној кући у Стратфорду, ове активности реализује *Globe Theatre Company*, дакле специјализовано предузеће. Занимљиво је истаћи да у саставу ове организације делује такође обновљени *The Swan Theatre* који је по грађевини врло сличан Глоубу али, како смо већ рекли, још старији од њега. Пошто је реч о позоришту на отвореном, сезона траје од априла до октобра. Није тешко схватити

² То илуструје и податак да је за све време постојања овог позоришта регистровано само 26 имена глумаца који су у њему наступали, укључујући и браћу Бербиц који су били и главни акционари.

да је у овој новој пословној замисли, ослоњеној на Шекспира и његово дело, реч пре о нечему што се може назвати "шекспирски туризам" него о обновљеној делатности некада чувеног театра.

У славу највећег драмског писца и његовог позоришта, широм света је изграђено неколико позоришта које су реплике Шекспировог *Глоуб* театра – у Америци шест, у Немачкој три, у Италији, Чешкој и Јапану по једно. То је чињеница која пре свега има везе са Шекспировом драмским стваралаштвом али нисмо ни далеко од идеје да један такав позоришни простор нуди и многе повољности не само за што аутентичније извођење Шекспирових дела већ и за саму организацију и реализацију позоришних активности.

Литература:

- [1] Велс, Стенли (2010): *Шекспир и његова дружина*; Београд: Клио.
- [2] Д'Амико, Силвио: (1972): *Повијест драмског театра*; Загреб: Накладни завод Матице хрватске.
- [3] Дивињо, Жан (1978): *Социологија позоришта*; Београд: БИГЗ.
- [4] Јевтовић, Владимир (1997): *Узбудљиво позориште*; Београд: Геа.
- [5] Молинари, Чезаре (1982): *Историја позоришта*; Београд: Вук Караџић.
- [6] Никодијевић, Драган (2008): *Менаџмент позоришне делатности*; Београд: Мегатренд универзитет.
- [7] Харвуд, Роналд (1998): *Историја позоришта*; Београд: Клио.

Professor Dragan Nikodijević, PhD
Faculty of Culture and Media
Megatrend University
Belgrade

SHAKESPEARE'S GLOBE THEATRE

Summary: The following text is dedicated to the 450th birth anniversary of the world's greatest playwright, William Shakespeare. On this occasion, the London Globe Theatre's ensemble, of which Shakespeare was a founder, has commenced a two-year world tour with the play Hamlet, ending in 2016 – the year that marks four centuries from Shakespeare's death. The commemoration of this jubilee has inspired the author to take us back to the era when this theatre with its activities marked the new epoch of vigour and vitality of theatrical creativity in Europe, despite numerous obstacles and, most of all, thanks to Shakespeare.

Key words: THEATRE, PLAY, JUBILEE.